

tengewonen druk. Aan Farao's hof opgevoed, ontving hij een uitzonderende voorbereiding voor zijn lateren arbeid als wetgever, leider en richter. Ondanks zijn opvoeding Israëliet gebleven, mengt hij zich haastig en hartstochtelijk in den strijd tusschen een Egyptenaar en een zoon Israëls en daags daarop in dien tusschen twee Israëlieten. Hierin bewijst hij zijn trouw hart, maar van zijn optreden ondervond hij slechts teleurstelling. Vervolgd door Farao en uitgeworpen door zijn volk komt hij in Midian, waar afstammelingen van Abraham en Keturah, woonden, die den Semitischen hoofdgod El vereerden, zooals uit den priester-naam Rehuël, d. i. vriend van El, blijkt. Dat verblijf in Midian is voor zijn vorming van de grootste betekenis geweest. In Egypte had hij zichzelf opgeworpen en stond hij in eigen kracht, in de woestijn moest hij ootmoed, geduld, wachten, zelfverloochening leeren.

Na veertig jaren verblijf in Midian komt hij den berg Horeb de roeping Gods tot hem. Opmerkelijk is, dat de berg hier „berg Gods" wordt genoemd. Sommigen meenen, dat de berg Horeb reeds van vroeger als heilig bekend stond, waarvan echter alle bewijzen ontbreken. Aan dezen berg dan verschijnt in het brandende braambosch de Heere, bepaaldelijk „de Engel des Heeren", die zich hier bekend maakt als Jehovah, de onveranderlijke zijnde, de God van trouw. Merkwaardig is, dat God nu een boodschap heeft voor heel het volk. Vroeger was God de God van Abraham, van Izaak, van Jakob, telkens individueel. Nu komt God tot een gansch volk. In verband daarmee verandert Gods methode ook. Nu moet er een Middelaar komen. Mozes is de Middelaar des Ouden Verbonds.

Veel bezwaren brengt Mozes in, maar eindelijk gehoorzaamt hij en, vergezeld van Aäron die hem onderweg tegengekomen was, verschijnt hij voor Farao, allereerst met het verzoek om Israël drie dagen in de woestijn te laten gaan, opdat het den Heere offere. Heeltemaal ten onrechte wordt dit verzoek voorgesteld als bedrog. Het was een billijk verzoek. Hadden, naar men zegt, de Egyptenaren zelf niet tusschen Suez en Sinai een gebergte, waar zij menigvuldige offeranden brachten? Bovendien, was Israël ook niet van huis uit een vrij volk? Maar Farao bond met bewijzen den strijd aan tegen den God van Israël, waarmee het droeve zielsproces zijner verharding begint. Tien malen wordt de verharding aan God, tien malen aan Farao toegeschreven. Ze is een daad Gods. Hij heeft ze gewild, maar zij komt in den weg van Farao's eigen, schuldige zelfversterking. Op de meest heilige manier, door voortgaande openbaring van Zijn macht en deugden, door overmaat van goedheid heeft God in dezen Zijn raad volvoerd.

Telkens immers nam God een plaag weer weg, als Farao zich vernederde. Eerst zond God over Egypte landplagen, opdat Farao en de Egyptenaren de grootheid Gods boven de goden des lands zouden verstaan. Alle elementen der natuur, aarde, water, lucht, evenals de dierenwereld, de tetraïnen van Egypte's goden komen onder den vloek van Israëls God. En eindelijk, als Farao nog zijn hart verhardt, zendt God de laatste plaag en doodt Hij Egypte's eerstegeborenen, die speciaal aan de goden waren gewijd. Deze plaag droeg heeltemaal het karakter van gericht en liet niet geen mogelijkheid zich als de vorige negen nog uit natuurlijke oorzaken verklaren. Eerst dan is Farao's tegenstand gebroken en geeft hij Israël verlof om uit te trekken. Echter, nogmaals veranderd, jaagt hij Israël na en vindt met zijn leger in de Rode Zee zijn ondergang.

Een Gereformeerde als Davinck spreekt toch nog anders dan Niebergall!

De ellende van de „af trek-methode".

In „De Stroom" (vrijzinnig) schrijft A. M. L. Frevel over „Het liberale Jezusbeeld". Het artikel is merkwaardig om zijn radicale eerlijkheid; het noemt de dingen bij den naam. Vandaar dan ook — zulk een verschijnsel is heel gewoon — dat een gereformeerde er veel goeds in vindt, inzonderve n.l. als het een afwijzing bevat van midden-standpunt-menschen, die de orthodoxe geit en de vrijzinnige kool samen willen sparen. De wereld is tegenwoordig overbevolkt van zulke spaarders.

Onder dit licht bezien, worde volgend citaat onzen lezers voorgelegd:

Nu spreekt het vanzelf, dat in onze dagen het bijbel-onderzoek alweer tot verdere resultaten is gekomen als in de vorige eeuw. Maar dit is het allerbelangrijkste resultaat: het weten dat op dezen kritischen grondslag een aaneengesloten schets van Jezus' leven en zijn prediking eigenlijk in het geheel niet meer mogelijk is. Dat hebben de eerste modernen niet kunnen doorzien en dat zien nu nog velen niet.

Door velen wordt de z.g. af trek-methode toegepast. Alles wat al te wonderbaarlijk of bijzonder is, wordt dan geschrapt. De geboorteverhalen en de opstandingsverhalen. De wonderbaarlijkste genezingen en nog wat meer. Wat overblijft van de af treksom geldt voor betrouwbare historie.

Dan blijft meestal over Jezus de prediker van zedelijke voorschriften.

God onze Vader, een betere Gerechtigheid en de oneindige Waarde van de Menschenziel; deze drie waarheden, waarvan Harnack zegt, dat Jezus ze als nieuwe dingen aan de menschen heeft gebracht.

Maar in het licht van nieuwe onderzoekingen twijfelt men ook weer aan het bijzondere van deze zedelee. Was ze wel zoo nieuw? En vol tegenstellingen is zijn leer: werpt hij de wet omver of past hij zich aan? Weet hij zichzelf de messias, die komen zou?

Om Jezus' leven te kennen hebben wij alleen de 4 evangeliën.

Over de objectief-bijbelsche waarde van het liberale „Jezusbeeld".

Dezelfde schrijver zegt in het artikel, dat het op liberaal standpunt niet mogelijk is, een „aaneengesloten

levensverhaal" van Jezus op te bouwen, en vervolgt dan (spatiëring, hier en daar van mij, als boven):

Degene, die in Frenssen's roman Hilligenlei het leven van Jezus beschrijft, meent dat dat wel mogelijk is. Hij ziet de verwarring der menschen en gelooft dat alles anders zal worden als zij maar klaar voor zich hebben het beeld van Jezus Christus. Zoolang er in dit opzicht geen zekerheid is, blijven de harten der menschen onrustig, zegt hij. Er is niets noodzakelijker in de heele wereld dan dat er over het wezen van den Heiland klaarheid is. En in de inleiding zegt hij: „Daar vlak in onze dagen een heete nieuwe liefde op tot den eenvoudigen held, die onder allerlei wonderlijke bekleeding bedekt, 2000 jaren verborgen is geweest.

Ontwaak, ontwaak, trouwe held.

En langzamerhand, daar vele trouwen en waarachtigen aan 't werk zijn, en elkander de hand reiken, zien wij zijn ziel. Zes of zeven der gewichtigste stations van zijn leven worden zeker vastgesteld: hij staat daar voor ons: een mensch.

Deze optimistische verwachting van Frenssen en van Renan en van allen, die in de mogelijkheid van een Jezusroman, van een historisch juist Jezusbeeld hebben geloofd, is volgens het critisch bijbelonderzoek een illusie gebleken.

Daarbij komt dit: het liberale Jezusbeeld maakt den indruk een zuivere weergave te zijn van den historischen Jezus. Onder de eerste modernen heeft ook sterk geleefd de overtuiging, dat zij wel veel van het traditionele Christendom hadden moeten laten varen, maar dat zij in kern nu juist benaderd hadden, wat Jezus in diepsten zin had bedoeld. En dat was hun vreugde geweest.

Maar zij vergistten zich. In werkelijkheid is dat Jezusbeeld samengesteld uit die elementen van de Evangelische overlevering, die aanpasten aan de optimistische levensbeschouwing en het humaniteitsideaal van de eerste modernen. Zij hebben eenvoudig weggelet wat hun vreemd scheen en wat paste in hun gedachten naar voren geschoven.

Jezus' prediking werd voor hen humanistische prediking, gegrond op een verlicht godsdiensig universalisme, geloovend in den adel van de menschenziel en waardeerd dit aardse leven.

Nu is het idealistische humanisme, dat de waarde van den mensch en van de aardse verhoudingen hoog stelt, stellig in Jezus' prediking te vinden en ook in heel zijn waardeering van het gewone omgangeleven. Er is een woord als „Gij zijt het licht der wereld" — schijnt nu licht voor de menschen, er zijn de heelden van den gestadigen groei van het Koninkrijk Gods. In zoverre sluit het liberale Jezusbeeld wel aan bij de evangelische overlevering.

Maar er is ook een andere kant. Er is ook het harde en geweldige van den profet, die onder vrees en beven de komst van het Godsrijk verkondigt en den ondergang van deze wereld. „Moet niet dat ik gekomen ben om vrede te brengen, maar het zwaard".

„In zijn toorn laat ik den Meester liefst onbespied en van striemende conflicten wend ik het hoofd af", kon Jer. de Vries in zijn preeken zonder onrust zeggen.

Jezus' prediking is echter niet alleen de vriendelijke verkondiging van een verheven humane zedelee. — B. Huot sprak van de vriendelijke verkondiging van de Bergrede! — Maar het leven, waartoe Jezus roept staat ook in absolute tegenstelling tot al wat van deze wereld is. De hoogte van de Bergrede is in volstrekte tegenspraak met al ons doen. Het leven uit God en het leven van de wereld liggen niet in elkaars verlengde. Waar zij elkaar ontmoeten, staat het Kruis. Het Kruis is de innerlijke noodzakelijkheid van het Christusleven. Ik meen dat dit alles in het liberale Jezusbeeld lang niet genoeg tot uiting komt. Het conflict, het kruis wordt er altijd eenigszins op den achtergrond geschoven als het toevallige einde. De optimistische 19e eeuw heeft weinig oog gehad voor de tragiek van het menschenleven, dat deel heeft en blijft hebben aan twee werelden en dat ondanks zijn heimwee naar omhoog, toch zoo sterk geworteld is in de aarde en dat als het omhoog gaat, breken moet met zooveel wat op deze aarde verheugt.

De toekomst van het liberale „Jezusbeeld".

Nog citeer ik uit hetzelfde artikel:

De vraag was of dit liberale Jezusbeeld, dat onder ons nog zeer verbreid is, ook op den duur ons kan bevredigen. Mijn antwoord luidt tenslotte ontkennend.

Het moet voor de eerste generatie van modern-godsdiensigen een groote rijkdom zijn geweest den mensch Jezus in vrij duidelijke trekken voor zich te zien, nadat zij zich hadden losgemaakt van het dogma, dat Jezus als heilig hemelwezen zag. Ik meen echter, dat wat de 19de eeuw bevredigde, door de 20ste eeuw als een religieus gemis zal worden gevoeld.

Omdat Jezus Christus meer kan beteekenen dan enkel een genie in ethisch en godsdiensig opzicht, een verheven mensch, een held, een hoog voorbeeld. Het lukt mij toe, dat de Orthodoxe gelijk heeft, als zij zegt dat wij meer dan dat noodig hebben in leven en in sterven. Wij hebben noodig de openbaring van een andere, heilige, volstrekte Werkelijkheid: God en Zijn Woord. Het is eigenlijk ook voor ons noodig, dat God indaalt in deze duistere wereld en in Christus weten wij Hem het meest nabij. Niet allereerst als hoog voorbeeld, dat toch ver boven ons kunnen reikt, maar eerder als de openbaring van het Oordeel Gods over deze wereld; in hem zien wij den afstand van Gods eisch en wat wij nog zoo kwaad niet vinden. Daarom maakt het lezen van het Evangelie ons altijd klein.

Maar hij is bovenal de openbaring van de Genade Gods over menschen. Christus die in de duistere wereld komt en zoekt en redt verlorenen, zoo komt hij ook tot ons, die onder zijn oordeel bezwijken.

In dezen zin is Jezus Christus meer dan een hoog voorbeeld, een held, die tot deze betrekkelijke wereld behoort en dien wij kunnen volgen — hij is de Gezondene Gods, de Openbaring Gods, wiens hoogte aan de diepten van het menselijke leven beantwoordt.

Maar dan spreek ik van Christus en dan ben ik dus boven het leven van den historischen Jezus uit.

In dit laatste zinnetje zit dan weer de onmogelijkheid van vereeniging van dezen schrijver met ons. Maar wie zou voor het overige niet dankbaar zijn voor dergelijke uitspraken?

Over Em. Swedenborg, en zijn kerkbegrip.

Dr C. N. Impeta vervolgt in „het Geref. Jongelingsblad" zijn artikelen, en merkt nog op:

Swedenborg heeft zelf geen kerk gesticht. Maar, naar hij beweert, is hem geopenbaard in een gezicht dat de „nieuwe kerk" spoedig gesticht zou worden, overeenkomstig de profetie uit Openb. 21 dat het nieuwe Jeruzalem spoedig van God uit den hemel zou nederdalen.

Hij leerde dat er sinds de Schepping vier kerken op aarde geweest waren: de eerste: de kerk der Adamieten; een tweede: die der Noachieten; een derde: de Israëlietische; en een vierde: de Christelijke kerk.

Deze kerk was nu evenwel in zijn leeftijd volstrekt ontzonken aan haar ideaal; ongelooft vierde hoogtij moordende twijfel had duizenden anderen in zijn netten verstrikt; het rationalisme had de gemoederen verkild; een zelfzuchtige zedelee verving warme vroomheid; schrikkelijke oppervlakkigheid had de plaats van allen diepgang ingenomen; het geestelijke was geheel en al gedrongen op den achtergrond.

Nu zag Swedenborg voor zijn bewustzijn, in de tweede periode van zijn leven, zich van Godswege bekleed met een zeer bijzondere roeping.

Vooreerst moest hij ontvrouwen den waren inhoud van Gods Woord. De betekenis van den Bijbel voor de Kerk te herstellen beschouwde hij als zijn voornaamste taak. In de voorrede van de Nederlandse vertaling van zijn „Hemel en Hel" lezen wij: „Van de theologische werken, die hij gedurende zijn leven uitgaf, waren twee derden gewijd aan de uiteenzetting van de leerstukken in den Bijbel vervat. Van de werken, die hij onafgevegen achterliet, wordt een nog grooter aandeel door bijbelvertaling ingenomen."

Hij erkent Gods Woord als de eenige bron van geestelijke waarheid voor den mensch. Gedurende zijn geheele wetenschappelijke loopbaan had zijn geloof in de Schrift nooit gewankeld. Zoodra hij zijn taak gevoelde, leerde hij de Hebreeuwse taal. De Griekse keende hij reeds en van dien tijd af werd Gods Woord in de oorspronkelijke taal het eenige onderwerp zijner studie. Hij begon met den Bijbel eenige malen door te lezen, de verschillende uitspraken met elkaar vergelijkende, inhoudsregisters en concordansen makende, terwijl hij elk licht, dat voor hem opging, verder vervolgde.

Aan deze taak besteedde hij, voor de uitgave van zijn eerste theologische werk, vijf jaren van onvermoeide diepe studie, zoodanig als hij van te voren aan zijn wetenschappelijk werk had besteed. Zijn voorbereidende aantekeningen en opmerkingen, gedurende dit tijdperk gemaakt en na zijn dood uitgegeven, vullen reeds een twaalfde octavo deelen en toonen duidelijk zijn grooten ijver en ernst in de studie van den Bijbel.

En aan de Bijbelstudie, die hij hem (gelijk ik vroeger opmerkte), een geheel eigen, critisch, karakter droeg, dankte hij nu voorts, in de tweede plaats, zijn leervoorstellingen. Zijn voornaamste dogmatische werken schreef hij tusschen zijn 73e en 80e jaar; een leer over God den Heere, over de Heilige Schrift, over het leven, over het geloof; voorts zijn: Vera christiana religio: de ware christelijke godsdiens, bevattende de geheele theologie der Nieuwe Kerk, die door den Heere voorgezgd is in Dan. VIII: 13, 14 en in Openb. XXI: 1, 2 (1771). Een kort begrip daarvan gaf hij uit onder den titel: „Korte verklaring van de leer der Nieuwe Kerk, bedoeld met het Nieuwe Jeruzalem in de Openbaringen".

Hij zegt, dat de Engelen hem zijn leervoorstellingen openbaren, of liever zelfs dicteeren; hij is immers ook met hen dagelijks in gesprek.

Zoo is het mogelijk dat hij zijn werke over het Nieuwe Jeruzalem in zijn leer, kort saamgevat, aldus aanvangt: de mensch die Op. 21 heet verstaat 't niet anders dan naar den letterlijken zin. . . De Engelen nochtans verstaan deze dingen gansch anders; wat de mensch natuurlijk opvat, dat vatten de engelen geestelijk op; en zooals de engelen het verstaan, zoo is het de rechte betekenis en dat is de inwendige of geestelijke zin van het Woord. En overeenkomstig dien zin dan is de nieuwe hemel en de nieuwe aarde een nieuwe kerk, zoowel in de hemelen als op de aarde, en de stad Jeruzalem die nederdaalt, is de hemelsche leer van die kerk.

Dat het einde der hedendaagsche Kerk voorhanden is heeft hij aangetoond in zijn werke: „Over het laatste oordeel en de verwoesting van Babilonië".

Terwijl de leer vervolgens wordt gegeven evenzeer in zijn: Arcana coelestia, Hemelsche geheimen; Over den Hemel en zijn wonderen en over de hel, van hooren en zien; De verklaarde Openbaringen, overeenkomstig den geestelijken zin.

Tenslotte:

Ook 't Spiritisme stelt in zijn ondervindingen belang, al kan men Swedenborg minder Spiritist dan wel Spiritualist noemen. Hij deed „de geesten" niet opkomen; hij had met hen en hun geestelijk bestaan, naar hij zeide, de innigste gemeenschap.

Velen hebben hem hoog geprezen, zoowel om zijn natuurvorsching en mathematische kennis als om zijn betekenis als theoloog en theosoof, al behoorde niet tot zijn geestesverwanten, bijv. een Carlyle; anderen zijn tot zijn gevoels bekeer. Maar de christen die begeert leer en leven te richten naar het Woord van God, volgens de klare taal die het omtrent God en Goddelijke dingen tot ons spreekt, staat ver van dezen Noordse Geestenzienaar af en begeert niet met hem

te gaan eer den weg d

De „Saamb

samenpraak

Bart. B

gent Versh

ook zoo a

getuigt loel

evenals de

Nu heb ik

de hand he

Kees. A

ik werke

Bart.

van Chris

Kees. 2

del zelf vi

Bart. V

het einde

dacht ik: .

dan was B

Kees. 1

zoo niet i

Christus e

Bart. J

zie je het

van dien i

Kees. 3

Bart. I

en de lru

wij Jezus

ren — H

bruid Zijn

vasl, wil

toevertrou

licht los, .

als omkle

ongelooft

looper". K

Kees.

dersom be

Bart. D

stam de k

maar juist

Jezus, mar

Kees. 1

Dit is nu e

doet ze ook

waarheid lig

werkt het wil

zaligheid mo

Hoe welk

inconsequen

Kees. 2

intrekt?

Bart. V

makende g

als zij moe

de Heere

Zijn linker

Zijner nab

van je ha

Kees. 1

Bart. V

Volgens Ba

bent mis, Ba

loren. Als w

God moet on

bidden.

Dit is niet

prof. Grush

rozing, om h

deipant der

Liefst lude

mazand" een

laatste tijd

voorgaan. D

maaltijd bie

mer een nie

Het oost

rustende per

passieren. D

teont slag o

tandijk is h

voor alles G

ervoor levert

manschap ze

moelijkheden

kan beseffen

is mede een

blijkt, dat h

ik zoo eenk

ik de boeke

zeker en vas

nigeel, plei

er van, zoo

te brengen,

een goed boe

getroost. Hic

opwekken, V

dan dat hij

andere wijze

ons Gerefom

midden nigt

schenken. E

mij — de hee

er dan een hoog
rekkelijke wereld
hij is de Gezond-
nis hoogheid aan
beantwoordt.
dan ben ik dus
Jezus uit.

te gaan één weg, daar zijn weg al te zeer afwijkt van
den weg dien dat Woord ons wijst!

„Klem u vast aan het kruis“ — een verboden regel?

De „Saambinder“ bevat in de bekende rubriek van de
samenpraak van Bart en Kees deze leering:

Bart. Ik ben blij dat ik dat van je hoor, jon-
gen! Versta mij wel goed, ik ben niet blij dat jij
ook zoo gekweld wordt, maar wat je daar zegt,
getuigt toch van meerdere ontdekking. En nu ben je
evenals de bruid, bang om in dat kwaad te vallen.
Nu heb ik eens een ouden leeraar een middel aan
de hand hooren doen, om dit kwaad te voorkomen.

Kees. Wat was dat voor een middel? daar ben
ik werkelijk benieuwd naar!

Bart. Hij zei: Je vast klemmen aan het kruis
van Christus. Hoe vindt ge dat?

Kees. Zeg jij ons eerst eens, hoe jij dat mid-
del zelf vindt!

Bart. Welnu toen ik dat dien ouden man aan
het einde van z'n predikatie hoorde zeggen, toen
dacht ik: Je bent mis, haasje! Als het zoo moest,
dan was Bart verloren. En wat denk jij er nu van?

Kees. Dat het dan mis was, dat kan ik nog
zoo niet inzien. Ik geloof toch dat het kruis van
Christus stevig is als een Rots.

Bart. Ja, maar zal het niet aan mankeeren. Maar
zie je het onderscheid niet tusschen het gezegde
van dien leeraar en de bede van de bruid?

Kees. Nog niet zoo dadelijk.

Bart. Die leeraar zei: Je moet je vasthouden
en de bruid bad om vastgehouden te worden. Als
wij Jezus vast moesten houden, dan was het verlo-
ren — Hij moet ons vasthouden. Daarom had de
bruid. Zijn rechterhand omhelze mij — houde mij
vast, wil ze zeggen. Ach Kees, het is ons niet
toevertrouwd, Jezus vast te houden. Wij laten zoo
licht los, vaak juist op het kritieke moment, juist
als omklemmen het meest noodzakelijk is — o, dat
engeloof ook! En onze naam is „afwijker“, „weg-
looper“! Kees!

Kees. Er zijn er anders veel, die het juist an-
dersom bespreken.

Bart. De kruin draagt niet den stam, maar de
stam de kruin. Het huis draagt niet het fundament,
maar juist omgekeerd. — Zoo draagt de Kerk niet
Jezus, maar Hij draagt de Kerk.

Kees. Dat is nu zoo helder als de dag.

Dit is nu een „rake opmerking“ van Bart; en daarom
doet ze ook niets ter zake. Want in het middelpunt der
waarheid ligt de snijding van deze 2 stralen, dat God
werkt het willen en het werken, en dat daarom ik mijn
zaligheid moet werken met vreezen en beven.

Hoe weinig Bart zichzelf getrouw blijft — gelukkige
inconsequentie — blijkt wel uit zijn laatste opmerking:

Kees. Zou het kunnen, dat de Heere Zijn handen
intrekt?

Bart. Wel neen! Hij laat nooit los. Die zalig-
makende greep van Jezus, berouwt Hem nooit. Maar
als zij moodwillig, als zij stout zondigen, dan houdt
de Heere zich wel zóó stil, dat het is alsof Hij
Zijn linkerhand tot uw steun en de rechterhand
Zijner nabijheid introk en je aan het goeddenken
van je hart overgaf.

Kees. En wat is daar tegen te doen?

Bart. Veel de bede der bruid te bidden.

Volgens Barts logica zou Kees nu moeten zeggen: Je
bent mis, Bartje! Als het zoo moest, dan was Kees ver-
loren. Als wij moesten bidden, dan was het verloren —
God moet ons doen bidden, en zijn Geest moet in ons
bidden.

Dit is niet een „rake opmerking“ tegen Bart (zie wat
prof. Grosheide vóór eenige weken schreef) maar een
poging, om hem met zijn lezers te krügen naar het mid-
delpunt der Schrift.

K. S.

BOEKBESPREKING.

Liefst hadden we in het begin van de „Geschenken-
maand“ een bespreking gegeven van wat er al zoo in den
laatsten tijd is uitgekomen. Andere copy moest echter
voorgaan. Doch we willen ook geen mosterd na den
maaltijd bieden. Daarom ruimen we er in dit num-
mer een niet te krappe plaats voor in.

Het eerst willen we de producten van de nooit
rustende pen van den heer Kok de revue laten
passeren. Deze uitgever, die dit jaar geridderd werd,
toont slag op slag, dat hij zijn lijntje waard is. Na-
tuurlijk is hij vóór alles zakenman. Of beter: hij is
vóór alles Gereformeerd christen, maar die het bewijs
ervoor levert, dat het christen-zijn zich met het koop-
manschap zeer wel verdraagt. Daaraan zijn voorzeker
moeilijkheden verbonden, welke de buitenstaander niet
kan beseffen. Maar dat deze ze niet kan beseffen is
mede een verdienste van den heer Kok. Want daaruit
blijkt, dat hij ze doorgaans weet te overwinnen. Als
ik zoo eens naga, wat er al bij hem verschijnt, kan
ik de boeken wel met een kruisje aantekenen waar
zeker en vast geld bij moet. Dat de heer Kok ze toch
uitgeeft, pleit voor zijn idealisme. Mij dunkt, hij houdt
er van, zoo af en toe eens een boek op de markt
te brengen, dat niet bepaald „gaat“, maar dat hijzelf
een goed boek acht en zich deswege gaarne een deficit
getroost. Hiermee wil ik geen medelijden met hem
opwekken. Want hij is te zeer praktisch psycholoog,
dan dat hij niet zou weten, hoe zulke tekorten op
andere wijze kunnen worden gedekt. Toch is het voor
ons Gereformeerd publiek van beteekenis, dat het in zijn
midden uitgevers telt, die het zijn vertrouwen kan
schenken. En — ook deze opmerking vergaane men
mij — de heer Kok komt de eer toe, dat hij een open oog

heeft voor de aesthetische verzorging. Vroeger lasse
men onder ons daarop niet zoo. Doch de tijden zijn
veranderd. En de heer Kok ging niet noodgedwongen
mee, maar gaf zelfs leiding. Van zijn uitgaven gaat
paedagogische kracht uit. Hij kan glorieus konkurseren
met elke firma in ons land. Dit mag vooral niet wor-
den onderschat.

Men beschouw deze inleiding als een late geluk-
wensch met de onderscheiding, welke den heer Kok
op 31 Aug. j.l. ten deel viel.

„Christelijke Encyclopaedie voor het Neder- landsche Volk“. Vierde deel. Maächa—De Ruijter.

Niet het minst in dit werk blinkt het initiatief van
den heer Kok. Het heeft volharding gekost om het
tot dit vierde deel te brengen. Maar houdt men in het
oog, dat deze Encyclopaedie „voor het Nederlandsche
volk“ is bestemd en niet speciaal voor geleerden, dan
mag deze poging ongetwijfeld geslaagd heeten. Deze
mooie banden moesten in elk beschaafd gezin de boeken-
plank sieren.

Naar wetenschappelijke maatstaf zijn de artikelen
van engelijke waarde. Er is eerste-klass-work bij. Er is ook
wijsheid in uit de ik weet niet hoeveelste hand. Wij
hebben dit ook bij de vorige deelen opgemerkt. Doch
wij mogen dit — gezien het doel — niet zwaar laten
wegen. En in ieder geval — een beter werk in dit genre
kan ons Gereformeerde volk nergens vinden.

Ook al gaat men niet op drukfontenijacht uit, zoo
schiet men er onwillekeurig wel eens een neer. Een
der meest opvallende is wel „Patropassianen“, omdat die
in het artikel zoo konsekwent terugkeert.

„Markus“, door Dr J. A. C. van Leeuwen.

Een tweede onderneming van groot belang voor ons
volk is de „Korte Verklaring der Heilige Schrift met
nieuwe vertaling“.

Ook deze uitgave vordert goed.

Het laatste uitgekomen deeltje over „Daniël“ door
Prof. Dr G. Ch. Aalders zal door een anderen redak-
teur worden gereценseerd.

Voor mij ligt „Markus“ van Prof. Dr J. A. C. van
Leeuwen.

Prof. Van Leeuwen is een hoogst bekwaam en be-
trouwbaar exeget.

Zal men zoowel in zijn vertaling als in zijn ver-
klaring zich hier en daar nieuwe gezichtspunten zien
geopend, wij namen ook met genoegen kennis van de
„Inleiding“ en het „Aanhangsel“, dat oriënteert over
de belangrijke kwestie van „het slot van Markus“.
Principieele zuiverheid paart zich in deze verklaring
aan wetenschappelijke voorzichtigheid.

Dit deeltje is een mooie aanwinst.

„Maranatha-Kalender 1929“.

Een derde onderneming van meer bescheiden afmeting.
Maar toch ook een, die in onderscheiding van soort-
gelijke, het holwerkt.

Dat De Knap van Groningen de voorzijde der blaadjes
verzorgt, draagt daartoe zeker wel het leeuwendeel bij.
Het schijnt doet niet onder voor zijn soortgenooten,
maar we zagen het toch gaarne artistieker. Dat zou
ook geheel in de lijn van den heer Kok liggen. Maar
mogelijk zou dit een prijsverhoging met zich brengen,
welke de kalender minder populair zou maken.

De premie „Rust gevonden“ door Johannes heeft een
goede strekking en laat zich smakelijk lezen, mits men
geen bepaalde literaire eischen stelt.

„In de Velden van Efratha“, door J. J. Knap Czn. Derde druk.

Dit is, gelijk wij uit een inleidend woord „Bij den
derden druk“ vernemen, de eerste vrucht van de immer
bloeiende pen van De Knap geweest.

Hij wilde er niets aan veranderen, maar het oude
karakter handhaven.

Wij zijn hem daarvoor dankbaar.

Op deze eerste vrucht glinstert de morgendaag, welke
hij vele van zijn latere vruchten reeds blijkt voorbij
te zijn.

Men versta mij wel.

De latere werken van De Knap dragen alle kenmerken
van een rijken, visioneel aangelegden geest.

Zij overtreffen vaak in diepte dit eerste.

Doch bij dezen eersteeling voelt men: elk woord is
door den schrijver heengestaan.

Ondanks zekere weelderigheid van stijl is alles echt.
Spreide het ook op de komende Kerstdagen zegen.

Eén vraag: waarom is de titelpagina smetteloos blank?

„Abraham Kuyper“. Een levensschets door J. C. Rullmann.

Reeds zijn er enkele levensbeschrijvingen van Kuyper
verschenen.

Maar wij behoeven geen tegenspraak te duchten, als
wij oordeelen: De Rullmann is recordhouder.

Uit den schat van zijn verzamelingen weet hij juist
dat te kiezen, wat het groote lezerspubliek intere-
seert.

Daarom is dit geen boek voor enkelen, maar voor
heel ons volk.

Inzonderheid voor de jongere generatie.
Straks voor ons nageslacht.

Dit werk heeft blijvende beteekenis.

De Rullmann schijnt te meenen, dat de eigenlijke
biografie van Kuyper eerst later kan worden geschreven.

Ik weet dat nog zoo niet.

Natuurlijk behoeft men later niet gelijk thans zooveel
gevoeligheden te ontzien. Ook kan er dan uit de archie-
ven meer worden gepubliceerd. Mede pleegt de kritiek
zuiverder te zijn, wanneer er grootere afstand bestaat.

Daartegenover staat echter, dat de latere biografie
het als een manco zal voelen den persoon zelf niet
te hebben gekend.

Hij zal in zijn werk niet die warmte kunnen bren-
gen, die dit boek uitstraakt.

Bovendien, als er niet reeds nu verschillende gege-
vens worden vastgelegd, zullen zij straks verloren gaan.
Daarom zijn wij met deze levensschets zoo ingenomen.

Laat mij hieraan nog toevoegen, dat De Rullmann
den spuurzin bezit om waardevolle foto's op den kop
te tikken.

Het is een lust de illustraties te zien.

De band reproduceert op eigenaardige wijze Kuypers
handteekening.

„De strijd voor Kerkherstel in de Neder- landsche Hervormde Kerk der XIXe eeuw.“ Historisch geschetst door J. C. Rullmann.

Veel van wat wij hierboven schreven over de
levensschets van Kuyper is ook op dit boek van toe-
passing.

De derde druk is een eerste teken, door ons volk
aan De Rullmann uitgereikt.

Daaruit spreekt ruime waardeering.

Vooral in een tijd als den onzen, waarin het histo-
rich besef meer smeult dan vlamt.

Maar De Rullmann schrijft dan ook zóó, dat men hem
moet lezen.

Hij doet de historie leven, omdat de historie voor
hemzelf levend is.

Maakte dit werk oorspronkelijk deel uit van een
driedelige serie, er zal, zoo bericht de uitgever, een
aanzienlijke uitbreiding aan worden gegeven.

Hartelijk welkom!

„Antirevolutionaire Gemeentepolitiek“, door Mr J. W. Noteboom, Adj.-Directeur der Kuy- perstichting. Met een woord vooraf van H. Colijn.

In dit levige boek van over de 300 bladzijden heeft
Mr Noteboom de adviezen verwerkt, welke hij geregeld
in de bekende periodiek „Antirevolutionaire Staatskunde“
publiceerde.

Waar het hier vragen betreft, welke uit de praktijk
zijn opgekomen, heeft dit werk vooral praktische waarde.

Na een inleiding komen hier ter sprake: Gebed in
den gemeenteraad, misbruiken van Gods Naam, Zon-
dagsrust, gemeentelijke zelfstandigheid, publieke eerbaar-
heid, onderwijs, gemeentebedrijven, arbeid (ambtenaren
en werklieden, werkloosheid, winkelsluiting), grond-
politiek, volksgezondheid, financiën, armenzorg, benoe-
mingen, fractievergaderingen, kiezers en gekozenen,
waarop dan een tiental bijlagen volgen en een gespecie-
liseerde leeuropgave, terwijl een register aan het slot
het naslaan vergemakkelijkt.

De vraagstukken worden principieel belicht en daarom
worden vaak werken van Groen van Prinsterer en
Kuyper geciteerd.

De onmisbaarheid van dit boek voor de a.r. ge-
meenteraadsleden en bestuursleden der Kiesvereniging
blijkt uit deze opsomming vanzelf.

Mag ik den geachten adviseur ook een advies geven?

Dan zou ik hem willen raden in een tweede druk
concepten van formuliergebeden voor den gemeente-
raad te willen opnemen.

Ook dit is een stem uit de praktijk.

Men heeft er mij althans al eens over geraadpleegd.

„Friedrich Nietzsche en het Christendom“, door A. G. Wolf.

Fijn werk.

De auteur liet dit boekje zijn oorspronkelijk karakter
van lezing behouden.

Tegen het nadeel, dat nu van een „ingehende“, tot in
details afdalende studie moest worden afgezien, staat
het voordeel, dat de eenheid in de uitbeelding erdoor
gewonnen heeft.

De stijl is gesoigneerd.

Vlekjes als „pyramidale schoonheid“ — een uitdruk-
king, welke hier tweemaal voorkomt en waarin het
adjectief m.i. het merk van echtheid mist — zijn
zelfzaam.

De groote vijand van het christendom wordt hier
waarlijk christelijk bejegend.

„Een blanke vrouw onder de Kanibalen“, Christusprediking in den Soedan, door Jo- hanna Veenstra. Uit het Engelsch vertaald door De D. K. Wielenga.

De eenigszins bioskoop-achtige titel schrikke nie-
mand af.

De vlag dekt hier gelukkig de lading niet.

Dit boek brengt niet tot griezen, maar tot eerlie-
dige bewondering door geloofsvertrouwen en zelfopoffe-
ring, als deze Amerikaanse zendelingen van Neder-
landschen oorsprong aan den dag legt.

Het biedt een aangename afwisseling in het gewone
genre van zendingslectuur.

Het welke vooral jeugdigen op om voor de zending
zichzelf te geven.

„In de schemering van Christus' Weder- komst“, door H. Veldkamp, V.D.M. te Kra- lingscheveer.

Ware deze bundel meditatiën een 15 of 20 jaar
geleden verschenen, dan zou de kritiek daarop niet
matsch zijn geweest.

Stel u voor, dat hier de brieven aan de Thessaloni-
censen genoemd worden „de eerste symphonie van
Paulus“, dat hier gesproken wordt van „gespecificeerde
dankzegging“, van het „uitzendstation Thessalonica“,
van politieke „verkiezingspropagandisten“ in Thessa-
lonica.

Ik heug me nog, hoe een recensent berwaar maakt
tegen het beeld van de antenne, door mij in een mijner
gedrukte preken gebruikt.

Maar de tijden zijn ook in dit opzicht sterk veran-
derd.